

Stanislava Zajacová

A szlovák nyelv beszélt változatának kutatása az alföldi szlovákok körében

A szlovák nyelv beszélt változatának problematikájával a *Kollokvializmusok¹ a szlovák mint idegen nyelv oktatásában* (2013) című kutatás kapcsán kezdtünk el behatóbban foglalkozni. Ez a téma *A szlovák mint idegen nyelv tanításának didaktikája* című kurzus keretében zajló záróvizsgának is része, melyet a Pozsonyi Komenský Egyetem és a Studia Academica Slovaca – a szlovákot mint idegen nyelvet oktató központ – szervez. A kutatás célja az volt, hogy a *Szlovák nyelv kézi (értelmező) szótárából* (Krátky slovník slovenského jazyka, 2003) kiválogassuk azokat a lexikai egységeket, melyeket a szótár stilisztikai szempontból beszélt nyelvi változatnak minősít, s ezekből létrehozunk egy kollokvializmusokat tartalmazó gyűjteményt. Erre építve ezután összeállítsunk a szlovák nyelvet idegen nyelvként tanuló hallgatók számára egy olyan nyelvtani feladatokat tartalmazó sorozatot, mely elősegíti receptív és produktív nyelvi fejlődésüket. Ezeknek a gyakorlatoknak az összeállításánál a szlovák nemzeti nyelv korpuszára, internetes és szépirodalmi szövegekre támaszkodtunk. Erre alapoztuk az *Értik-e az alföldi szlovákok a szlovák nyelv beszélt változatát?* (Rozumejú dolnozemskej slovenčine?) című kutatási kérdőívünket is. Célunk az, hogy a kérdőív segítségével megállapítsuk, milyen mértékben értik az alföldi (Magyarországon, Romániában és Szerbiában élő) szlovákok a kiválasztott beszélt nyelvi egységeket, a mai élő szlovák nyelvben használatos lexikai egységeket tartalmazó szókapcsolatokat és frázisokat. Az irodalmi nyelvnek azokról a beszélt nyelvi stílusjegyeiről van szó, melyeket a mindennapi családi, baráti és munkahelyi kommunikációban használunk (vö. Peciar, 1965), és amelyek a nemzeti (irodalmi) nyelv sztenderd változatának részét képezik (Slančová – Sokolová, 1994). Jellemző vonásaik: magánjelleg, szóbeliség, dialogikusság, közvetlenség, nem hivatalos közlésmód, felszabadultság, gazdaságosság, expresszivitás, esetenként metaforikusság (vö. Dolník, 2003; Orgoňová – Bohunická, 2011; Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989; Encyklopédia jazykovedy, 1993). Ezek a vonások nem csak a szóbeli és dialogikus beszédhelyzetben érvényesülnek, hiszen az élő nyelv irányába való elmozdulás megfigyelhető az írott forma esetében is. Az élő nyelvi lexémák fokozatosan átkerülnek a magán kommunikációból

a nyilvános kommunikációba, ami főleg a nyomtatott és elektronikus médiában követhető nyomon.

Jelen tanulmányban az *Értik-e az alföldi szlovákok a szlovák nyelv beszélt változatát?* (Rozumejú dolnozemskej slovenčine?) kérdőíves kutatás részeredményeit mutatjuk be. A kérdőívet nyomtatott és elektronikus formában² juttattuk el a válaszadókhoz. A kutatási anyagot a 2014. február és március között beérkezett kérdőívek alkotják. Maga a kérdőív két részből áll. Az első részben a válaszadók alapvető személyes adataira kérdeztünk rá (életkor, nem, lakhely, tevékenységi terület / foglalkozás), valamint érdeklődtünk a különböző kommunikációs helyzetekben megnyilvánuló nyelvi preferenciáik, és az iránt is, hogy milyen gyakran tartják a kapcsolatot a szlovákiai rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel. A kérdőív második része hat nyelvtani feladatot tartalmazott, melyek alkalmasak voltak arra, hogy felmérjük, mennyire értik a válaszadók a kiválasztott kollokvializmusok. Ilyenek voltak például a *malér* [malór]; a *lanárit'* [nem teljesen etikus módon leavadászni, átcsábítani pl. egy sportolót egy másik egyesületbe]; a *sukničár* [nőcsábász, szoknyapecér]; a *brandža* [brancs]; a *šajn* [valamiről semmi információval nem rendelkezn]. A beszélt nyelvi szókapcsolatok közül is néhány példa: *infarktová situácia* [infarktus-közeli helyzet]; *prísť na otku* [villámlátogatás] *srdcová záležitosť* [szívügy]. Frázisok jelentésére is rákérdeztünk. Egyebek mellett ezekre: *Je to s ňou bledé* [Valakinek halvány a teljesítménye, rosszul áll a szénája, gyengén muzsikál]; *Nechcem sa do toho montovať* [Nem akarok valamibe beleavatkozni, belefolyjni]; *Je mi to fuk* [Nekem mindegy.]. A kérdőív kitöltőinek feladata az egyes beszélt nyelvi egységek és szókapcsolatok jelentésének magyarázata, a kifejezések / szókapcsolatok mondatban való használata, esetenként megfelelő helyre való beillesztése volt.

2014 szeptemberéig 112 darab kérdőívet gyűjtöttünk össze, s közülük 98 kérdőívet értékeltünk.³ A kutatási minta igen heterogén. A kutatás további fázisában igyekezni fogunk a magyarországi, romániai és szerbiai szlovákok részvételi arányát kiegyensúlyozni, bár nem célunk feltétlenül összehasonlítani az egyes országokban adott válaszok helyességét. A kérdőíves felmérésbe Szerbiából eddig 67, Magyarországról 24, Romániából 7 válaszadó

Dr. Stanislava Zajacová a Szegedi Tudományegyetem Nemzetiségi Intézet Szlovák Tanszékének munkatársa, lektor (zajacova@jgypk.u-szeged.hu)

kapcsolódott be. 68 nő és 29 férfi vett részt a felmérésben, egy személy nem jelezte a nemét. A kutatásban résztvevők átlag életkora 40,87 év (a legfiatalabb 18, a legidősebb 71 éves) volt. A tevékenységi terület/foglalkozás szempontjából a legnépesebb csoportot a szlovákista egyetemi hallgatók (az 1. éves alapszamosoktól a doktori képzésen résztvevőkig, összesen 20 személy) és az oktatás területén dolgozók (főleg szlovák szakos általános és középiskolai, valamint felsőoktatásban dolgozó tanárok, összesen 20 fő) képezték. Őket az elektromos és nyomtatott sajtó munkatársai (15 fő) követték.⁴ Ez a három csoport adja az összes válaszadó 56,12%-át. Ezeknek az adatoknak az alapján megállapíthatjuk, hogy a kutatási minta döntő részét felsőfokú végzettségű személyek teszik ki, akik nagy része a szlovák nyelvet a mindennapi életben használja. A többiek munkája a következő tevékenységi területekhez kötődik: bányászat, gépgyártás, gyógyszerészet, kereskedelem, elektrotechnika, mezőgazdaság, nemzetiségi terület, tudomány, vasút, fordítás, tolmácsolás, órásmesterség, egyéb iparos, népművelői tevékenység, nyugdíjas, munkanélküli státus, nem szlovákista egyetemi tanulmányok.

A kérdőíves kutatás jelenleg is folyik, melynek legújabb eredményeit konferencia előadásként tesszük közzé. Célunk egy olyan publikáció megjelenítése, amely a teljes kutatási eredményeket tartalmazza majd, valamint az, hogy a szlovák nyelvtanulást iránt érdeklődők számára olyan tananyagot készítsünk el, mely alkalmas a beszélt nyelvi lexika fejlesztésére.

Írásunk további részében példákkal szemléltetjük az egyik feladat megoldását és értékelését.

Értékelési példák

Az adott feladat így hangzik:

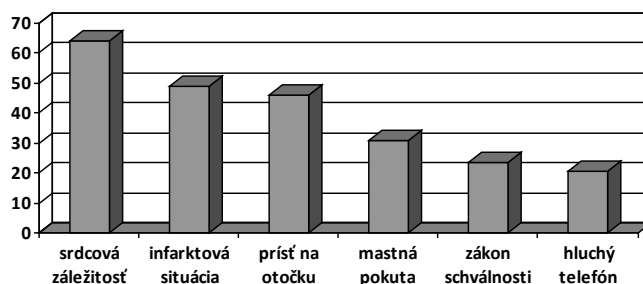
Helyezze a következő beszélt nyelvi szókapcsolatokat mondatokba úgy, hogy bebizonyosodjon, érti jelentésüket: *hluchý telefón* [süket telefon]; *infarktová situácia* [infarktus-közeli helyzet]; *mastná pokuta* [zsiros / túlzott / magas büntetés]; *prísť na otočku* [villámlátogatás, csak jön és megy, csak beugrik valahová]; *srdcová záležitosť* [szívügy]; *zákon schválnosti*⁵ [Murphy törvénye, pech].

A kérdőívek kiértékelésénél megállapítottuk a helyes, helytelen és megoldatlan feladatok százalékos arányát. (Az utóbbiaknál a válaszadók valószínűleg nem ismerték a helyes megoldást, a kérdőívet gyakran kérdőjellel látták el vagy ezeket a megjegyzéseket fűzték hozzá: „nem tudom”, „nem értem”, „nem ismerem”). A helyes megoldásoknál csak arra figyeltünk, hogy a kérdőív kitöltője érti-e az egyes szókapcsolatok jelentését, a helyesírási, nyelvtani és stilisztikai hibákat nem vettük figyelembe. Helyes megoldásként fogadtuk el azt a választ is, amikor a válaszadó ugyan nem oldotta meg teljes mértékig a feladatot, vagyis az adott szókapcsolatot nem helyezte mondatba, viszont vagy körülírta a jelentését

vagy szinonimát társított hozzá. Az összes példát olyan formában közöljük, amilyenben a válaszadó a kérdőívben megadta, tehát hibákkal együtt. Azokat a válaszokat értékeltük helytelennek, melyekben a felhozott példa nincs összhangban az adott szókapcsolat jelentésével, vagy a magyarázat nem elég meggyőző. A kérdőívekben szerepeltek olyan megoldások is, melyeket nem lehetett egyértelműen helyesnek vagy helytelennek nyilvánítani, ezért önálló csoportként foglalkoztunk a diszkrétábilis (vitatható, vitás, szóba jöhető – *a szerk.*) megoldásokkal.

A táblázatban és ábrán bemutatjuk a helyes válaszok százalékos arányát.⁶

Szókapcsolatok	A helyes válaszok százalékos aránya
srdcová záležitosť szívügy	64,29
infarktová situácia infarktus-közeli helyzet	48,98
prísť na otočku / villámlátogatás/ csak jön és megy / csak beugrik valahová	45,92
mastná pokuta zsiros / túlzott / magas büntetés	30,61
zákon schválnosti Murphy törvénye	23,47
hluchý telefón süket telefon	20,41

A legtöbb helyes választ (64,29%) a *srdcová záležitosť* [szívügy] beszélt nyelvi szókapcsolat esetében regisztráltuk. Ez a kommunikációban pozitív tartalmat hordoz, valakihez vagy valamihez fűződő kapcsolatot fejez ki. A *szlovák nyelv kézi* (értelmező) szótára (Krátky slovník slovenského jazyka, 2003, továbbiakban csak KSSJ) ezeket a szinonimákat rendeli hozzá: „érzelmi, szerelmi ügy”. A válaszadók helyes megoldásaiból az alábbiakban bemutatunk néhány példát: *Poézia je jej srdcová záležitosť, bez nej sa nezaobíde jediný deň.* [A költészet a szívügye, nélküle egy napot sem bír ki.]; *Mojou srdcovou záležitosťou je písanie – hádam preto som aj novinárka.* [Szívügyem az írás – talán azért is lettem újságíró.]; *Rada robí svoju prácu, je to pre ňu srdcová záležitosť.* [Szereti a munkáját, ami egyben a szívügye is.]. Helyesnek értékeltük azokat a válaszokat is, melyekben az adott szókapcsolatot értelmezték vagy szinonimákat soroltak fel melléjük pl. *láska* [szeretet, szerelem]; *veľká záľuba* [kedvtelés, passzió]; *Niečo čo sa nám páči.* [Valamiben örömeinket leljük.]; *Hadam emocionalna, dvolezita zalezitost.* [Talán

valamilyen fontos érzelmi dolog.]; *Na čom nám emocionálne záleží.* [Valami, ami emocionálisan fontos nekünk.]; *Veľmi sa mi to páči. Je mi to srdcu blízke.* [Valami, ami nekem nagyon tetszik. Valami, ami közel áll a szívemhez.]; *blízka dusi* [közel van a lélekhez]; *ľúbim voľačo* [szeretek valamit]; *Niečo čo je človeku milé.* [Valami, ami kedves az embernek.]. Összesen 9 helytelen választ találtunk (9,18%). Ezeknél a *srdcová záležitosť* [szívügy] szókapcsolatot az infarktussal, a szív működés leállásával hozták összefüggésbe pl.: *Dedko nám nečakane umrel. Doktor povedal, že to bola srdcová záležitosť.* [Nagyapa váratlanul meghalt. A doktor azt mondta, hogy a szíve vitte el.]; *Bola v nemocnici so srdcovou zástavou.* [A szív működés zavara miatt volt kórházban.]. Azok közül a válaszok közül, melyek jelentősen eltávolodtak az adott szókapcsolat jelentésétől, ezeket a példákat mutatjuk be: *Niečo dôležité, musí to človek urobiť aby mal pokoj.* [Valami fontos dolog, amit meg kell csinálnia az embernek, hogy nyugta legyen.]; *Lutujem to.* [Sajnállok valamit.]; *Súvisí od dobrosti človeka* [Valami, ami az ember jósgától függ.]. Erre a feladatra 9 fő (9,18%) egyáltalán nem adott választ. A diszkutábilis megoldásokhoz 17 választ (17,35%) soroltunk, melyek homályosak és szövegösszefüggés nélkül nem lehet róluk egyértelműen kijelenteni, hogy helyesek vagy helytelenek, pl.: *Srdcove zalezitosti si vybavujte vonku a nie na hodine.* [A szívügyeket kint oldjátok meg, ne az órán!]; *Nechcem sa miešať medzi vás dvoch, to je vaša srdcová záležitosť.* [Nem akarok kettőtök dolgába avatkozni, ez a ti szívügyetek.]; *Neviem byť reálna, je to taká srdcová záležitosť.* [Nem tudok ebben reális lenni, ez a ti szívügyetek.].

Az *infarktová situácia* [infarktus-közeli helyzet] szókapcsolatot a KSSJ szerint úgy lehet értelmezni, mint egy „nagy feszültséget okozó” állapotot. Az *infarktový* [infarktusz] melléknévi alakhoz a *Mai szlovák nyelv szótára* (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2011, továbbiakban csak SSSJ) e mellett még a következő szinonimákat adja meg: *vyvolávajúci veľké napätie* [nagy feszültséggel járó, váratlan fordulatokkal bíró, drámai, feszült, felkavaró” helyzet]. A kérdőíves felmérés során 48 darab (48,98%) helyes megoldást találtunk. A válaszolók részben saját példákat hoztak fel, melyekben helyesen használták az adott szókapcsolatot pl.: *To bola ozaj infarktová situácia, lebo naši hokejisti dlho prehrávali.* [Igazi infarktus-közeli szituáció volt, amikor hokisaink sokáig vesztesre álltak.]; *Lietadlo sa takmer zrútilo a bola to fakt infarktová situácia.* [A repülő majdnem lezuhant és ez valóban egy infarktus-közeli helyzet volt.]; *Včera som išla po ulici a bola taká tma, že sa nikde nič nevidelo. Zrazu spoza rohu vybehla mačka. Veľmi som sa zľakla. Riadna infarktová situácia.* [Tegnap, amikor az utcán mentem, olyan sötét volt, hogy semmit sem láttam. Hirtelen a sarokról felbukkant egy macska. Nagyon megijedtem. Ez egy rendes infarktus-közeli szituáció volt.]. Mások körülírták a kifejezést, esetenként pedig szinonimákat sorakoztattak fel pl.: *stresová, napätá situácia* [stresszes, feszült szituáció]; *veľmi na-*

pínavá [nagyon feszült]; *krízová situácia* [krízishelyzet]; *veľmi ťažká situácia* [nagyon nehéz szituáció]; *situácia o nervy* [idegtépő szituáció]; *šokujúca situácia* [sokkoló szituáció]; *ozaj horúca situácia* [igazán forró helyzet]; *Situácia, ktorá v nás vyvoláva stres.* [stresszt okozó helyzet]; *Keď niekto zažije niečo šokujúce, neprijemné.* [Amikor valaki valamilyen kellemetlen sokkhatásnak van kitéve]. A helytelen válaszok tekintetében, melyek aránya 13,26%, hasonló tendenciák mutatkoztak, mint az előző szókapcsolat esetében. A felmérésben résztvevők nem érzékelték az *infarktová situácia* [infarktus-közeli helyzet] beszélt nyelvi szókapcsolat átvitt, metaforikus értelmét és jelentését, így a szívinfarktussal hozták összefüggésbe, tehát az SSSJ (2011) szerinti értelemben használták: „ohraničené miestne odumretie časti tkaniva alebo orgánu spôsobené náhlym zamedzením prívodu krvi z uzavretej tepny.” [a sejtszövetek elhalása a vérrelátás hiánya miatt különösen a szívben vagy más szervben]. Ezekből a megoldásokból a következő példákat közöljük: *Som zdravý, infarktová situácia ma nezaujíma.* [Egészséges vagyok, az infarktus-szituáció engem nem érint.]; *Neklam ze si pred infarktóm.* [Ne hazudj, hogy az infarktus kerülget!]; *Boli ma hrud, je to infarktová situácia?* [Fáj a mellkasom, ez infarktus-szituáció?]; *Zavolali sme sanitku, lebo tak vyzeralo, že je to infarktová situácia.* [Mentőt hívtunk, mert úgy tűnt, hogy infarktus-szituáció állt fenn.]. A 13 helytelen válasz közül 10-ben fedeztük fel ezt a közös tendenciát. A maradék három feleletben további olyan értelmezések jelentek meg, melyek még távolabb esnek az elemzett szókapcsolat eredeti jelentésétől. Ilyenek pl.: *srdcový úder* [szívverés]; *bezpečnostná, neodkladateľná (situácia)* [biztonsági, halaszthatatlan szituáció]; *mŕtva situácia* [reménytelen helyzet]. 18 válaszadó (18,37%) nem oldotta meg ezt a feladatot. A kétes megoldások (19,39%) közé azokat a példákat soroltuk, melyek nem bizonyítják, hogy a válaszadó valóban tisztában van az adott szókapcsolattal, pl. *Bola to infarktová situácia.* [Infarktus szituáció volt.]; *Mali sme tu infarktový situáciu.* [Volt itt egy infarktus-szituáció.]; *Vyskytla sa infarktová situácia, nevedeli sme čo máme robiť.* [Történt egy infarktus-szituáció, nem tudtuk, mit csináljunk.]; *Zažil som infarktový situáciu, videl som ju.* [Átélttem egy infarktus-szituációt, tanúja voltam.]; *Sused je v infarktovej situácii.* [A szomszédom infarktus-szituációban van.].

A *prísť na očičku* [villámlátogatás, csak jövünk-megyünk, csak beugrik valahová] élő nyelvi szókapcsolat, melynek a jelentése: *na krátky čas/narýchlo/na chvíľu, prísť a vzápätí odísť* [rövid időre/gyorsan/egy pillanatra megérkezni és rögtön elmenni] (vö. a KSSJ-ben is „vrátiť sa na očičku = chytró” [megérkezés után azonnal elmenni = gyorsan]; A Szlovák szinonima szótár [Synonymický slovník slovenčiny, 2004, továbbiakban SSSJ] szerint: „otočka = uskutocnenie pohybu ta a späť: ísť niekam na obrátku, na očičku” [gyorsan megfordulni valahol, jönni és menni, = oda – vissza mozgás: megérkezni valahová és gyorsan elmenni onnan]. 45 (45,92%) választ he-

lyesnek értékeltünk, pl.: *Obed pre nás nemusíš chystať, my sa zdržiavať nebudeme, prídem iba na otočku.* [Ne számíts ránk ebéddel, nem leszünk soká, csak jövünk és megyünk.]; *Mám iba málo času, prídem iba na otočku, ubytovanie nepotrebujem.* [Kevés időm van, csak beugrom, szállásra nincs szükségem.]; *Ponáhľam sa, prisla som len na otočku.* [Sietek, csak egy pillanatra ugrottam be.]; *Čakali sme, že zostanú tu týždeň, a prišli len na otočku.* [Azt hittük, hogy egy hétig maradnak és csak jöttek és mentek.] Az adott szókapcsolat több válaszadó nem használta mondatban, megelégedett a magyarázatával vagy szinonimákat társított hozzá. Ezeket a válaszokat értékeltük helyesnek pl.: *nezdržat sa dlho;* [nem tartózkodni sokáig valahol]; *hneď sa vrátiť* [azonnal visszajönni valahonnan]; *zastaviť sa nakrátko;* [rövid ideig tartózkodni valahol]; *prísť na krátky čas* [rövid ideig lenni valahol]; *prísť a rýchlo sa vrátiť;* [megérkezni és gyorsan távozni]; *prísť a hneď odísť, tam a späť.* [megérkezni és rögtön elmenni, jönni és menni]. Kilencen (9,18%) helytelen választ adtak. Ezek között öt esetben észleltünk közös tendenciát, amikor a kérdőív kitöltői az *otočka* kifejezést [gyorsan megfordulni valahol, jönni és menni] a maga elsődleges jelentésében értelmezték mint „egy helyet, ahol meg lehet fordulni pl. közlekedési eszközökkel” (az SSS, 2004 szerint), pl. *Cestovali sme, až sme prišli na otočku, otočili sme sa a šli sme späť.* [Egészen addig mentünk, míg meg tudtunk fordulni, megfordultunk és visszamentünk.]; *Prísť na konečnú stanicu, tam kde sa autobusy otáčajú.* [A végállomásig kell menni, odáig, ahol az autóbuszok megfordulnak.] A többi helytelen válasz jelentősen távol esik a *prísť na otočku*-tól. Ilyen volt az *urobiť dvakrát tú istú vec* [kétszer megtenni ugyanazt]; *vyzva na debatu* [felhívás vitára]; *Musím vybrať niečo.* [Valamit ki kell választanom.]; *otočiť do prava* [jobbra fordulni] megoldási kísérlet. Mintegy 36 válaszoló (36,74%) nem oldotta meg ezt a feladatot. A 8 darab (8,16%) diszkutábilis válasz közül ezeket a példákat hozzuk fel: *Nemaš naplánované prísť na otočku?* [Nem tervezed, hogy eljössz oda, ahol meg lehet fordulni?]; *Prehľnal a predsa prišiel na otočku.* [Túlzásba vitte és mégis megérkezett oda, ahol meg lehet fordulni.]; *Vrátiť sa rýchlo zo školy.* [Gyorsan visszatérni az iskolából].

A *masťná pokuta* [zsíros/nagy/magas/túlzó büntetés] szókapcsolat kiértékelésekor minősítettük a legtöbb (54 válasz; 55,10%) megoldást diszkutábilisnak, vitathatónak. A felmérésben résztvevők ugyanis az egyes mondatok / összetett mondatok alkotásakor a neutrális *pokuta* [büntetés] kifejezésre koncentráltak, tehát magára a pénzbeli büntetésre és a *masťná* [zsíros/nagy/túlzott/magas] kollokvializmust: *veľká, vysoká pokuta* [nagy, magas büntetés] (vö. a KSSJ-ben is) nem észlelték. E megoldások a szövegkörnyezet ismerete, illetve a *masťný* attribútum értelmezése nélkül nem bizonyítják, hogy a felmérésben résztvevő személy tisztában van a szókapcsolat egészének jelentésével. Ezért nem tudtuk ezeket a válaszokat egyértelműen helyesnek minősíteni, pl.: *Vypil si a zaplatil masťnú pokutu.* [Felöntött a garatra, ezért magas

büntetést fizetett.]; *Prešiel na červenú a tak ho neminula masťná pokuta.* [Átment a pirosra, így nem kerülhette el a komoly büntetést.]; *Zaplatil som masťnu pokutu.* [Magas büntetést fizettem.]; *Vylepil policajtovi zaucho a teraz ho páli masťná pokuta.* [Behúzott egyet a rendőrnek, és most idegeskedhet a magas büntetés miatt.]. Az előbbi megoldásoknál jobbnak találtuk azokat a válaszokat, melyekben a *masťný* [zsíros/nagy/magas/túlzott] kollokvializmus jelentése legalább antonimák (ellentétes jelentésű szavak – a szerk.) révén kifejezésre került pl.: *malý – masťný* [kicsi – zsíros/nagy] pl.: *Urobila som len malý priestupok, a bola z toho masťná pokuta.* [Csak egy kis szabálytalanságot követtem el, amiért magas büntetést kaptam.] vagy amikor a *taký* [olyan, akkora] valaminek a nagy mértékére rámutató deiktikus pronominát használta a válaszadó pl.: *Rýchlo jazdil, ale predsa takú masťnú pokutu nečakal.* [Igaz, hogy gyorsan hajtott, de azért ekkora büntetésre nem számított.]. Ezeket a példákat helyesnek minősítettük. Összességében 30 felelet (30,61%) bizonyult megfelelőnek. Ezekben az esetekben megfelelően értelmezték a *masťná pokuta* [zsíros/nagy/magas/túlzott büntetés] szókapcsolat egészét, továbbá a *masťný* [zsíros/nagy/magas/túlzott] attribútumhoz szinonimákat társítottak, pl.: *Vodič dostal pokutu vo veľkej sume.* [A sofőr borsos büntetést kapott.]; *Platila som veľa.* [Sokat fizettem.]; *vysoká pokuta,* [magas büntetés]; *poriadna pokuta,* [komoly büntetés]; *Zaplatil som masťnú (veľkú) pokutu.* [Magas (nagy) büntetést fizettem.]; *Za prestup dostal veľký trest.* [A szabálytalankodás miatt magas büntetést kapott.]. Tíz válaszadó (10,21%) nem mutatott be egyetlen megoldást sem. Mindössze 4 példát (4,08%) értékeltünk helytelennek, mert egyik sem volt köthető az elemzett szókapcsolat eredeti jelentéséhez pl.: *veľký priestupok,* [nagy szabálytalankodás]; *necisté peniaze za necisté situácie,* [nem tiszta pénz, nem tiszta szituációért]; *Dobre som chodil.* [Jól jártam.]; *lakava* [csábító].

A *zákon schváľnosti* [Murphy törvénye] szókapcsolat esetében a KSSJ ezt a magyarázatot adja meg: „negatívne veci sa stávajú v najnevhodnejšej chvíľi.” [a negatív dolgok a legalkalmatlanabb pillanatokban történnek meg.] A kutatásban résztvevők közül 53 (54,47%) személy semmilyen formában nem oldotta meg ezt a feladatot, ami az összes szókapcsolatot figyelembe véve, a legmagasabb arány. Helyes megoldást 23 személynél (23,47%) rögzítettünk pl.: *Bol to zákon schváľnosti: zabudla som si peňaženku a v bankomate neboli peniaze.* (Működött Murphy törvénye: otthon felejtettem a pénztárcámat és a bankautomatában nem volt pénz.]; *Ked' niečo hľadám, vždy platí zákon schváľnosti, je to celkom dolu v krabici.* [Amikor keresek valamit, mindig érvényesül Murphy törvénye, mert a doboz alján találom meg.]; *Stretla som ho práve vtedy keď som nebola namaľovaná a vyzerala som hrozne. Proste zákon schváľnosti.* [Pechemre éppen akkor találkoztam vele, amikor nem voltam kifestve és szörnyen néztem ki. Érvényesült Murphy törvénye.]; Néhány megoldó az adott szókapcsolat használata helyett magyarázatot vagy rokon értelmű szavakat

írt a válaszában, pl.: *Akurát pršalo a je bez dáždніка*. [Éppen esett és nem volt ernyőm.]; *Nieco sa udeje v tej najmenej vhodnej chvíli*. [Valami éppen a legkevésbé alkalmas időben történik meg.]; *Ako na potvoru sa mi pokazil bicykel*. [Pechemre elromlott a biciklim.]; *Chlieb natretý lekvárom vždy padá lekvárovou stranou dolu (Murphyho zákonník)*. [A lekváros kenyér mindig a lekváros felével esik a földre (Murphy törvénye)]. A helyes válaszok között ötször szerepel Murphy törvénye, melynek lényege éppen abban rejlik, hogy „ami elromolhat, az el is romlik.” A helytelen válaszok közé 16 példát soroltunk (16,33%). Közülük ötnél figyeltünk meg közös tendenciát, ami abban nyilvánult meg, hogy az adott szókapcsolatot jogi terminusként értelmezték,⁷ pl.: *Zákon schválnosti bol prijatý*. [Elfogadták a „csakazértis” törvényt.]; *Zákon schválnosti je administratívna, právna terminológia*. [A „csakazértis” törvény hivatalos és jogi terminológia.]; *Niekedy nás parlament nedodržiava zákon schválnosti*. [Néha a parlamentben nem tartják be a „csakazértis” törvényt.]; *Zákony schválnosti by mali byť všeobecne platné*. [A „csakazértis” törvényeknek mindenre érvényesnek kellene lenniük.]. A fennmaradó helytelen megoldások nem voltak összhangban az elemzett szókapcsolat eredeti jelentésével pl.: *musím niečo robiť*, [valamit muszáj csinálom]; *úctivosť*, [tisztelet]; *poďakovanie*, [köszönet]; *Podpora je zákon schválnosti*. [A támogatás az a „csakazértis” törvény.]. A 6 diszkutábilis válasz (6,12%) csoportjában lehetetlen volt egyértelműen megállapítani, hogy helyes vagy helytelen a válasz pl.: *Zákon schválnosti je napr. just sa v tom/toľnevyznať*. [A „csakazértis” törvény pl. hogy azért se tudjak eligazodni valamiben.]; *Nevyšiel mu plán, zase raz zauradoval zákon schválnosti*. [Nem sikerült a terve, megint érvényesült a „csakazértis” törvény.].

A KSSJ és az SSSJ a *hluchý telefón* [süket telefon] beszélt nyelvi szókapcsolatnál ezt a magyarázatot adja meg: „nefungujúci telefón”, príp. „telefón bez signálu” [nem működő telefon, esetleg szignál nélküli telefon]. A szókapcsolatot mindössze 20 személy (20,41%) használta helyesen. Itt is bemutatunk néhány példát: *Zase sa mi pokazil telefón, je hluchý*. [Megint elromlott a telefonom, süket.]; *Telefón nefunguje, nie je signál*. [Nem működik a telefon, nincs szignál.]; *Mám nefunkčný telefón*. [Nem működik a telefonom.] *Je nejaký technický problém, lebo telefón je hluchý*. [Valamilyen technikai ok merülhetett fel, mert süket a telefon.]. Az összes elemzett szókapcsolat közül a legtöbb, 62 helytelen válasz (63,27%) ebben az esetben született. Több közös tendencia is felfedezhető köztük. A *süket telefón* szókapcsolatot a válaszadók leggyakrabban úgy értelmezték, (1) mint egy játékot⁸, mely félreértéssel zárul: *Hrať sa na hluchý telefón znamená nerozumieť si*. [Süket telefont játszani azt jelenti, hogy elbeszélünk egymás mellett.]; *Asi sa hráme na hluchý telefón, lebo si nerozumíme*. [Valószínűleg süket telefont játszunk, mert nem értjük egymást.]; *Nemohli sme sa dohodnúť, ako keby*

sme sa hráli na hluchý telefón. [Nem tudtunk, megegyezni, mintha süket telefont játszottunk volna.]. A következő értelmezésre (2) nemožnosť/neschopnosť dorozumieť sa [lehetetlen / képtelenség megegyezni] ezeket a példákat hozzuk fel: *ja rozpravám jedno a ty o druhom, ako hluchý telefón*, [Én beszélek erről, te arról, mint a süket telefon.]; *neporozumenie v vsetkych smislach*, [kommunikációképtelenség minden tekintetben]. Végül az utolsó értelmezés (3) *hluchotu, neschopnosť počuť* [süket, hallásképtelenség]. Példái: *Starý otec je ako hluchý telefón*. [Nagyapa olyan, mint a süket telefon.]; *Hovoril som mu to 5x, ale pravdepodobne je ako hluchý telefón*. [Elmondtam neki 5x, de valószínűleg mintha a süket telefonnak mondtam volna]. Olyan példák is előfordultak, melyek egyáltalán nem felelnek meg az elemzett szókapcsolat jelentésének pl.: *bezvýznamný rozhovor*; *SMS*; *nezáujem* [jelentéktelen beszélgetés; SMS; érdektelenség]. Tizennégyen (14,28%) egyáltalán semmilyen választ nem adtak, két feladatot (2,04%) pedig kétesnek minősítettünk. A következő összetett mondatból: *Jankin telefón je hluchý a neviem kde môže byť*. [Janka telefonja süket, és nem tudom, hol lehet.] az derül ki, hogy a válaszadó valószínűleg tisztában van a szókapcsolat jelentésével, viszont magából a mondat megformálásából hiányzik a pontosabb értelmezés. Ezért nem minősítettük helyesnek ezt a választ. A következő példánál: *Mama ma vždy kritizuje, že mám hluchý telefón, keď sa neozvem*. [Mama mindig kritizál, hogy süket a telefonom, amikor nem jelentkezem.] sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy milyen értelemben használja a mondatban a válaszadó a *hluchý telefón* [süket telefon] szókapcsolatot. Az utóbbi megoldást többféleképpen lehet érteni: működésképtelen telefon; a felhívott személy nem érhető el (nincs szignálja a telefonnak, lemerült); csörög a telefon, de a hívott személy nem veszi fel (ezt a jelentést azonban az értelmező szótár nem adja meg, ezért nem fogadjuk el helyesként).

Következtetések

Ahogy a táblázatban és az ábrán bemutatott adatokból kitűnik, az alföldi szlovákok esetében a kiválasztott beszélt nyelvi szókapcsolatok használatával összefüggésben – melyek a mai irodalmi szlovák nyelvben közkedveltek –, több probléma is felmerül. A hat elemzett szókapcsolat közül ötöt a válaszadóknak csak kevesebb mint fele használt helyesen (állapította meg igazi jelentését). Csak egyetlen esetben, a *srdcová záležitosť* [szívügy] kapcsán volt ennél magasabb a sikeres megoldások aránya (64,29%). Ezeket az eredményeket természetesnek és előre jelezhetőnek vesszük, hiszen a kérdőíves felmérés résztvevői Szlovákián kívül élnek és nincs lehetőségük rendszeres kapcsolatba kerülni az erőteljesen fejlődő szlovák nyelv beszélt változatával. Ezért fontos a határon túli szlovákok és más, a szlovák nyelv tanulása iránt érdeklődők számára olyan anyagokat

készíteni, melyek segítségével közvetíteni lehetne feléjük a mai élő szlovák nyelvet. Az élő nyelvi lexika megismertetésével fejleszteni lehetne nyelvi készségeiket.

Maruzsné Sebó Katalin fordítása

Jegyzetek:

¹ Kollokvializmusok = beszélt nyelvi egységek.

² A kérdőív itt érhető el: <http://www.survio.com/survey/f/L0C8Y9I2E4C2R9V8J>

³ Tizennégy kérdőív elemzése azért maradt el, mert hiányosan volt kitöltve (pl. csak az első rész kérdéseire feleltek meg, vagy a feladatok közül csak egyet oldottak meg). Az is előfordult, hogy a válaszadók nem illettek a kutatási mintába (az online kérdőíves felmérésbe például Szlovákiában született és jelenleg is ott élő szlovákok is bekapcsolódtak).

⁴ Főleg a Hlas ľudu hetilap szerkesztőiről van szó, akiket PhDr. Marta Součková, PhD., az újvidéki egyetem szlovák nyelv és kultúra lektorának köszönhetően sikerült bevonnunk a felmérésbe.

⁵ A *zákon schválnosti* szókapcsolatnak nincs pontosan megfeleltethető magyar változata. Ezért a helyesnek minősített példák magyar nyelvre való átültetésénél a Murphy törvénye szókapcsolatot használjuk, mivel lényege abban rejlik, hogy „ami elromolhat, az el is romlik”. Ez a szólás kifejezi az elemzett szókapcsolat lényegét.

⁶ A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a táblázatban megadjuk az elemzett szókapcsolatok magyar megfelelőjét is. Tekintettel arra azonban, hogy több szókapcsolat magyar ekvivalensét csak körülírással lehet megadni (a szövegben megadjuk), az ábránál gyakorlati megfontolásból csak a szlovák változatot tüntetjük fel.

⁷ Példáikban csak az adott szókapcsolat első tagjára, zákon (törvény) összpontosítottak. Feltételezzük, hogy a szókapcsolat második része (*schválnosti*) ismeretlen volt számukra. Nincsenek tisztában a szókapcsolat egészének jelentésével, ezért példáik értelmezhetetlenek. Ezekben az esetekben a fordításnál a „csakazértis” törvény szókapcsolatot használjuk.

⁸ Telefonos játék (Szlovákiában ebben az összefüggésben nem szerepel a süket attribútum), mely azon az elven

alapul, hogy a sorban az első személy meghallgat egy hírt, amit továbbad a következő személynek, az az őt követőnek, és így folytatódik a játék mindaddig, míg eljut az utolsó személyig. A hír közben tartalmilag változik és módosulnak az eredeti szövegben lévő információk is. Míg eljut az utolsó játékosig, gyakran jelentősen eltér az eredeti üzenettől.

Szakirodalom:

DOLNÍK, Juraj: Lexikológia. Bratislava: Univerzita Komenského 2003. 236 s.

Encyklopédia jazykovedy. Red. J. Mistrík a kol. Bratislava: Obzor 1993. 513 s.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 440 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena: Lexikológia slovenčiny. Učebné texty a cvičenia. Bratislava: Stimul 2011. 252 s.

PECIAR, Štefan: Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny. In: Jazykovedné štúdie. 8. Spisovný jazyk – štylistika. Red. F. Miko. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1965, s. 42 – 70.

SLANČOVÁ, Daniela – SOKOLOVÁ, Miloslava: Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania 1994, s. 225 – 240. Slovník súčasného slovenského jazyka. 2. H – L. Red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1088 s. Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

ZAJACOVÁ, Stanislava: Kolokvializmy vo výučbe slovenčiny ako cudzieho. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk 2013. 82 s. [Záverečná práca odborného kurzu. Školiteľka: J. Pekarovičová].

